

Znanstveni skup *Ban Josip Jelačić (1801.-1859.-2009.)*, novi pri-nosi za život, djelo i ulogu bana Jelačića, prigodom 150. godišnjice smrti, Zagreb, 20. studenoga 2009.

U Zlatnoj dvorani Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu 20. studenoga 2009. godine održan je znanstveni skup *Ban Josip Jelačić (1801.-1859.-2009.)* koji je organizirala Matica hrvatska, ogranak Zaprješić, u suradnji s Hrvatskim institutom za povijest. Svoja izlaganja na ovom skupu održala su 23 znanstvenika i kulturna djelatnika obuhvativši Jelačićevo vojno, gospodarsko, političko, kulturno, književno i humanitarno djelovanje.

Svečano otvorenje skupa započelo je prigodnim glazbenim programom, "Ljubimo te naša diko" i "Ustani bane" u izvedbi Miroslava Živkovića i Stjepana Mihaljinca.

Prijepodnevi radni dio skupa započeo je Ivica Golec (Matica hrvatska, ogranak Petrinja) izlaganjem *Pukovnik Jelačić, predsjednik prve gospodarske podružnice Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva i podizanje gospodarstva u Banskoj krajini 1841.-1848.* Prikazao je osnivanje podružnica Hrvatsko-krajiškog gospodarskog društva u Glini, Petrinji i Otočcu te Jelačićeve izvještaje o potrebama Društva u Glini koje je ostavio snažan pečat na razvoj krajiškog gospodarstva, iako je to Društvo uskoro ukinuto.

Kristina Milković (Filozofski fakultet, Zagreb) govorila je u izlaganju *Jelačićeva gospodarska djelatnost u Glini 1846.*, na temelju Jelačićevih izvještaja o Prvoj Banskoj pukovnici sačuvanih u Arhivu HAZU-a, o lošem stanju krajišnika te je iznijela Jelačićeva liberalna gospodarska promišljanja o Krajini koja je, kako navodi, "malo tko mogao slijediti" jer su se suprotstavljala onodobnoj kameralističkoj ekonomiji.

Stjepan Laljak (Matica hrvatska, ogranak Zaprješić) u izlaganju *Imanje Novi Dvori, od Jelačića bana do naših dana* započinje Jelačićevom neimaštinom, otkupljivanjem Novih Dvora te izgradnjom i opremanjem samog objekta do reprezentativnih razmjera. Na kraju izlagatelj upozorava da imanje koje je nekad bilo na europskoj razini danas predstavlja tragičan primjer zapuštenosti kulturnog spomenika.

Pučka predujmionica grofa Jure Jelačića iz 1873. u Novim Dvorima - temelj za osnivanje veresijskih udruga u Hrvatskoj nakon 1881. naslov je izlaganja Mire Kolar koja je govorila o brdovečkoj predujmioni od njena osnivanja do propasti. Pokušaj osnivanja ovih predujmiona, koje su trebale davati potrebne kredite seljaštvu, pokazuje da je plemstvo itekako pokušalo voditi računa o potrebama seljaštva za kreditom bez kojeg se nije moglo uvoditi napredno seosko gospodarstvo.

Irena Kraševac (Institut za povijest umjetnosti, Zagreb) u izlaganju *Atributivni problem kapele sv. Josipa u Novim Dvorima (1855.)* prezentacijom u PowerPointu prikazala je *Katastarski plan Novih Dvora s ucrtanom kapelom sv. Josipa 1862.*, koji se čuva u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, te je raspravljala o izgradnji perivoja u neogotičkom stilu i podizanju kapelice od strane nepoznatog graditelja. Iznijela je tezu da je kapelicu izradio Franjo Klein, uspoređujući njeno podizanje s izgradnjom maksimirske Kapelice sv. Jurja u vrijeme nadbiskupa Haulika.

Završno izlaganje prvog dijela skupa, *Grofica Anka Jelačić, Novi Dvori i agrarna reforma*, izložila je Mira Kolar govoreći o problemu agrarne reforme i načinu na koji

se pokušalo izbjeći izuzimanje imanja od pokrajinske vlade, nudeći imanje besplatno ili u bescjenje Matici hrvatskoj, Nadbiskupiji i gradu Zagrebu. Međutim, nijedna od spomenutih institucija nije bila zainteresirana te iz tog razloga imanje propada sve do 1992. godine, kada Matica hrvatska obnavlja kapelicu i Jelačićevu grobnicu. Izlaganje je zaključeno isticanjem potrebe za obnovom barem užeg dijela Novih Dvora.

Drugi dio skupa odnosio se na političku i vojnu tematiku prikazujući odnos Jelačićevih suvremenika prema banu i njegovoj politici. Izlaganjem *Uloga i značenje Hrvatskog sabora pod predsjedanjem bana Josipa Jelačića* poslijepodnevni dio skupa započela je Agneza Szabo, na na njezino se izlaganje tematski nadovezao Željko Holjevac (Filozofski fakultet, Zagreb) raspravom *Je li bilo moguće izbjeći hrvatsko-mađarski rat 1848. godine?* On se osvrnuo na odnose između kralja i mađarske vlade te na odnos mađarske vlade prema hrvatskim zemljama koje su donošenjem zakona iz 1848. godine podijeljene na ugarski i austrijski dio, pri čemu se ne spominje Dalmacija kao dio Trojedne kraljevine. Razlog rata s Mađarima nalazi u Jelačićevoj lojalnosti austrijskoj vlasti, nasuprot mađarskoj vladi, za što mu je bilo potrebno odobrenje Hrvatskog sabora. Također smatra da hrvatsko-srpski savez nije bio uzrok ratu, ali je doveo do povoda zbog kojeg se hrvatsko-ugarski sukob morao riješiti na vojnom polju.

Zašto je izaslanik bana Jelačića skršio hrvatsku pobunu Grobničana protiv mađarskoga feudalca? izlaganje je Petra Strčića (Arhiv HAZU-a, Zagreb) i Maje Polić (Zavod HAZU-a, Rijeka) u kojem smatraju da Rijeka, koju je od 18. st. štitila i razvijala Pešta, nije mogla prihvatiti bansku vlast, a na to su se nadovezali i financijski razlozi, tako da Jelačić nije mogao dopustiti prebacivanje novca u Peštu.

Vesna Bauer Munić (Filozofski fakultet, Rijeka) izlagala je o *Političkim i kulturnim prilikama u Rijeci za bana Jelačića*, prikazujući ozračje u Rijeci u vrijeme donošenja Jelačićeve okružnice i odluke Sabora o ujedinjenju svih hrvatskih zemalja; od neprihvatanja banske vlasti do stvaranja kulturnih hrvatskih krugova koji u školama i upravi njeguju hrvatski jezik, pri čemu se Rijeka transformirala u moderan europski grad.

Ivan Ćosić predstavio je pismo vojnika Dvanaeste drenovačke satnije, Sedme brodske pukovnije, u kojem vojnik opisuje put 1848. od Jasenovca, preko Siska, Petrinje i Lekenika do Velike Gorice.

Boris Suljagić (Hrvatski državni arhiv, Zagreb), Filip Tomić i Vlatka Leskovec (Filozofski fakultet, Zagreb) u svojim su izlaganjima obuhvatili osnivanje i rad Humanitarne zadruge za invalide te zakladu bana Jelačića za nemoćne vojnike i njihove obitelji 1849.–1946. g. Suljagić je naveo kako je Jelačić vodio brigu o krajišnicima koji su mu slali izvještaje o gubicima, a spajanjem zaklada došlo se do novih sredstava za nove vojne pohode. Tomić i Leskovec govorili su o osnivanju zaklada u Hrvatskoj i o zakladama u širem europskom kontekstu; njihovu cilju da pomognu nemoćnim vojnicima, o njihovoj ulozi u ranomodernom građanskom društvu te njihovoj karitativnoj ulozi koju je do tada nosila Crkva. Zaklade i kasnija dobrotvorna društva uključivala su sve slojeve društva bez obzira na vjeru i status, a veliku su ulogu pri tome odigrala javna glasila. No same se zaklade, zbog zajmova, sve više ponašaju kao financijske institucije, u smislu materijalne pomoći vojnicima.

Pri kraju drugog dijela skupa Jelačić je sagledan kao politička osoba u očima svojih suvremenika i današnjih svjetskih historiografa, a o toj su temi izlagali Vlasta Švooger, Stjepan Matković i Jasna Turkalj (Hrvatski institut za povijest). Vlasta Švooger

prikazala je Jelačića kao popularnu osobu u redovima vojnika i civila, čiji je ugled naglo porastao 1848. g. ukidanjem feudalnih podavanja, no ta popularnost isto tako naglo opada prihvaćanjem Oktroiranog ustava 1849. godine. Jelačić, koji uživa veliki ugled u Hrvatskoj, Češkoj, Francuskoj i Austriji, stigmatiziran je u Mađarskoj i Rusiji kao negativan političar. Percepcija o njemu mijenja se pred kraj njegova života, kada ga se mitologizira i uzdiže u simbol nacionalne slobode. Matković je analizirao suvremenu inozemnu historiografiju, prikazavši Jelačića sa stajališta ljevice, kao bana sklonog liberalnim idejama u okviru očuvanja Monarhije, dok je Jelačića u ozračju pravaške politike Ante Starčevića prikazala Jasna Turkalj. Starčevićovo oduševljenje Jelačićem splasnulo je kada, po njegovu mišljenju, Jelačić postaje sredstvo spašavanja Monarhije, u vrijeme dok se njegova politika zalagala za izlaz iz te iste Monarhije. Stoga je u pravaškim redovima nastala predodžba o Jelačiću kao narodnom neprijatelju koji je Austriju spasio od propasti, pa dok su se narodnjaci zalagali za podizanje spomenika banu, Starčević je to oštro osuđivao, nazivajući ga "četveronošcem".

Treći dio skupa predstavio je Jelačića u svjetlu umjetnosti i kulture, prikazujući ga kao "nadahnuće umjetnicima".

Dubravko Jelčić, Stjepan Laljak i Snježana Miklaužić-Čeran predstavili su Josipa Jelačića kao pjesnika i najopjevanijeg Hrvata u povijesti. Jelčić je govorio kako je zbog stanja hrvatskoga jezika početkom 19. st. bilo nemoguće stvaranje na književnom hrvatskom jeziku te da Jelačić, kao obrazovana osoba, svoje raspoloženje izražava njemačkim jezikom, ne zamarajući se hrvatskim jezičnim problemima. Njegova je želja bila utjecati na mladu inteligenciju koja se služila njemačkim jezikom, te se u pjesmama i dvije dramske prigodnice bazira na mislima i osjećajima, izmišljajući radnju i događaje. Laljak je govorio o velikom broju pjesama posvećenih Jelačiću kao banu, zatim o pjesmama koje datiraju prije njegova ustoličenja na bansku stolicu, ali isto tako i velikom broju pjesama napisanih nakon njegove smrti. Broj pjesama kreće se preko 2 000 na različitim svjetskim jezicima, koje su pisali seljaci, žene te inteligencija. Osim književne umjetnosti Jelačiću su posvećena likovna i scenska djela, od kojih je najbolji primjer "Graničari", igrokaz izvođen u Hrvatskoj, ali i izvan nje. Snježana Miklaužić-Čeran istakla je da je Jelačić često nazočio glazbenim događanjima svog doba te da su mnoge glazbene zaklade i koncerti bili posvećeni Josipu Jelačiću, a vojnička glazba pješačkih pukovnija često je sudjelovala u koncertima s građanskim orkestrima.

U završnom dijelu skupa razmatrana je Jelačićeva ostavština u arhivima i muzejima te se raspravljalo o pitanjima uklanjanja Jelačićeva spomenika nakon Drugog svjetskog rata sa središnjeg gradskog trga u Zagrebu.

Branka Molnar i Katarina Horvat iz Državnog arhiva u Zagrebu prezentacijom u PowerPointu prikazale su zbirku obitelji Jelačić, ističući da je ona danas jedna od najkorištenijih zbirki Arhiva. Nazočne su uputile u stanje zbirke i dopunskih izvora. Boris Kukić s Filozofskog fakulteta u Zagrebu prikazao je odnos prema Jelačiću gotovo 100 godina nakon njegova djelovanja, u okvirima komunističkog preuzimanja vlasti, kada se Jelačićev spomenik zaklanja te potom rastavlja i uklanja s glavnog zagrebačkog trga.

Završno izlaganje Andree Smerko odnosilo se na prigodnu izložbu Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu o banu Jelačiću. Ona je nazočne pozvala da posjete izložbu te navela građu na temelju koje je izložba nastala.

Na samom kraju predsjedatelj Stjepan Laljak pozdravio je nazočne u nadi da će se na idućem znanstvenom skupu raspravljati o temama koje ovoga puta nisu dotaknute, a tiču se Jelačićeva odnosa s hrvatskim kulturnim i upravnim institucijama u Zagrebu te odnosa Jelačića prema hrvatskim preporoditeljima, napose Ljudevitu Gaju.

Očekivani zbornik radova s ovog znanstvenog skupa zasigurno će obogatiti dosadašnje spoznaje i dati poticaje za daljnja istraživanja, koja će upotpuniti dosadašnja saznanja o životu i djelovanju bana Josipa Jelačića.

SNJEŽANA OGNJAČEVIĆ